

БАРОМЕТР ОГС

Оцінка середовища
громадянського суспільства
в країнах Східного партнерства
Оновлення в Україні

Київ
2020

European Center for
Not-for-Profit Law

Funded by the European Union

Автори:

Дар'я Сидоренко — адвокат і консультант із законодавства щодо розвитку громадянського суспільства, **Максим Лациба** — експерт із законодавства щодо розвитку громадянського суспільства, 20 років працює в Українському незалежному центрі політичних досліджень.

Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД) — неурядовий позапартійний аналітичний центр, який розвиває демократичні процедури у полі публічної політики і своєю діяльністю утверджує в суспільстві ідеї незворотності демократичних перетворень.

УНЦПД зосереджується на ретельному вивченні суспільно-політичних процесів в Україні та країнах ЄС, генерує ідеї та адвокує пропозиції для хорошого врядування, займається громадянською і політичною просвітою, створює майданчики для суспільної комунікації. УНЦПД постав на зорі незалежності зусиллями кола студентів, які 1991 року творили «Революцію на Граніті», і сьогодні перетворився на одну із дієвих українських інституцій, що системно працює для ствердження демократії, належного врядування, втілення політичних прав і громадянських свобод.

Як був розроблений звіт?

Оновлення до звіту УНЦПД підготував як місцевий партнер проекту «Моніторинг прогресу, розширення можливостей» в Україні з дотриманням спільної методології для всіх шести країн Східного партнерства. Процес передбачав збір даних (шляхом запитів до державних органів, проведення трьох фокус-груп, інтерв'ю, кабінетних досліджень) та аналізування зібраної інформації.

Підготовку оновлень до звіту контролювала Консультативна рада, до якої увійшли представники основних місцевих зацікавлених сторін, щоб гарантувати, що результати та рекомендації відображають загальну ситуацію в країні. Учасниками Консультативної ради є: Станіслав Андрійчук (керівник обласного офісу «Пласту» Національної скаутської організації «Пласт»), Любов Галан (експерт з прав на мирні зібрання та справедливий суд), Ірина Гуцал (директор Української біржі благодійності), Володимир Кебало (керівник проекту Ради Європи), Віталій Кузьменко (виконавчий директор Центру відкритих досліджень), Олексій Орловський (директор програми «Демократична практика» Міжнародного фонду «Відродження»), Тетяна Печончик (голова правління Центру прав людини Zmina), Олена Подобед-Франківська (голова Асоціації молодіжних центрів України), Богдан Яцун (керівник відділу адвокації Коаліції «Реанімаційний пакет реформ»).

Вересень 2020

Усі права захищені.

© Європейський центр некомерційного права (ECNL), 2020

© Український незалежний центр політичних досліджень (УНЦПД), 2020

Зміст

Скорочення	4
Резюме	5
1. Ключові тренди	7
2. Ключові зміни	9
2.1. Свобода об'єднань	9
2.2. Рівне ставлення	10
2.3. Доступ до фінансування	10
2.4. Свобода мирних зібрань	11
2.5. Право на участь в ухваленні рішень	12
2.6. Свобода вираження	1413
2.7. Право на приватність	16
2.8. Обов'язок держави захищати	16
2.9. Державна підтримка	17
2.10. Співпраця між урядом та ОГС	19
3. Ключові пріоритети	20
Посилання	21

СКОРОЧЕННЯ

ВВП	— валовий внутрішній продукт
ГО	— громадське об'єднання
ЄС	— Європейський Союз
КМУ	— Кабінет Міністрів України
ЛГБТ	— лесбійки, геї, бісексуали і трансгендери
ОГС ¹	— організації громадянського суспільства
ПДВ	— податок на додану вартість

¹ У цьому дослідженні організаціями громадянського суспільства (ОГС) ми називаємо громадські об'єднання та благодійні організації.

РЕЗЮМЕ

Значні зміни та зрушення у законодавчому полі або у практиці реалізації норм права з червня 2019 року відсутні. Відбулось лише точкове покращання законодавства, а саме: коригування положень постанови Кабінету Міністрів України (КМУ) «Про регламент КМУ» в частині деталізації процедури консультацій із зацікавленими особами; позитивної практики органів місцевого самоврядування, зокрема схвалення статутів та інструментів громадської участі; запровадження часткового конкурсного відбору державного фінансування для громадських об'єднань осіб з інвалідністю. Також триває робота з упровадження електронної процедури конкурсу для організацій громадянського суспільства (ОГС) з метою проведення конкурсу на надання фінансування з державного та місцевих бюджетів. Крім цього, у зв'язку з боротьбою з коронавірусом тимчасово змінено на краще деякі положення з оподаткування: скасовані митні платежі та податок на додану вартість (ПДВ) на товари для протидії COVID, скасовано 4%-е обмеження для юридичних осіб у разі надання благодійної допомоги та обмеження щодо застосування податкової знижки для фізичних осіб, які надають допомогу ОГС для протидії COVID.

Попри названі позитивні зміни правового середовища, для організацій громадянського суспільства реальні умови роботи поступово погіршуються. Так, продовжуються напади на журналістів, активістів і представників ОГС, при цьому відсутні результати розслідування таких нападів. До того ж представники органів влади, зокрема деякі народні депутати, публічно висловлюють думки щодо необхідності притягнення активістів й учасників Євромайдану до кримінальної відповідальності. Водночас відбуваються призначення на посади люстрованих чиновників часів Віктора Януковича². Існує й практика відкриття кримінальних проваджень і накладання адміністративних штрафів за критику Президента Володимира Зеленського і вручення письмових повідомлень про підозри деяким волонтерам, активістам та іншим особам.

Спостерігається тенденція до збільшення кількості зареєстрованих законопроектів, що у випадку їх ухвалення заблокують або ускладнять роботу ОГС, які беруть участь у консультаціях під час вироблення владних рішень, обмежать можливість отримання коштів з-за кордону або призведуть до того, що в разі отримання таких коштів ОГС будуть дискриміновані додатковими звітами, обмеженнями щодо подальшої роботи в державних органах активістів тощо.

Запровадження протиепідемічних заходів³ спричинило також порушення права на мирні зібрання (накладення адміністративних санкцій за проведення мирних зібрань більше ніж 10 осіб), обмежило свободу слова⁴ (журналістів не пропускали до приміщень, де проходили засідання колегіальних органів влади), рівність конституційних прав і свобод⁵ (наприклад, надання дозволу працювати одним юридичним особам за одночасної заборони на працю для інших).

² Наприклад, призначення Олега Татарова заступником керівника Офісу президента, який буде відповідати за реформування органів правопорядку. Раніше він обіймав посаду заступника начальника Головного слідчого управління МВС та, відповідно, виправдовував і покривав масові злочини та порушення прав людини під час Революції Гідності.

³ У цьому дослідженні проаналізовано вплив запроваджених заходів протидії поширенню коронавірусу лише в частині його впливу на ОГС.

⁴ Інститут масової інформації (ІМІ) зафіксував 31 порушення свободи слова, пов'язане з карантинном. URL: <https://detector.media/community/article/178181/2020-06-23-imi-zafiksuvav-31-porushennya-svobodi-slova-povyazane-z-karantinom/> (тут і далі всі посилання наведено станом на 24.09.2020).

⁵ Цього тижня КС розгляне питання законності карантину. *Zmina*. 01.07.2020. URL: <https://zmina.info/news/czogo-tyzhnya-ks-rozglyane-pytannya-zakonnosti-karantynu/>

Це все відбувається на фоні окупації Криму і частини Луганської та Донецької областей із системним порушенням прав людини⁶ на цих територіях, утисків діяльності ОГС і кримінального переслідування активістів і незалежних журналістів; погіршення ситуації з мовою ненависті через різні канали (медіа, відкриті та закриті канали та групи) до ОГС, які активно беруть участь у реформах країни⁷; виборів Президента та Парламенту; зміни двох урядів та частоті зміни деяких міністрів за збереження посади за одіозним міністром внутрішніх справ.

Задля сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні рекомендуємо виділити такі ключові пріоритети для органів влади, зокрема органів правопорядку, Верховної Ради України, Кабінету Міністрів України та центральних органів виконавчої влади:

- забезпечити належне та ефективне розслідування нападів на журналістів і громадських активістів, у тому числі тих, які захищають права жінок, ЛГБТ-спільнот, антикорупційних активістів, екоактивістів та ін.;
- уникати подання і ухвалення проєктів законів, спрямованих на погіршення правового середовища для ОГС;
- скасувати адміністративну відповідальність за порушення відсутнього порядку організації та проведення мирних зібрань (стаття 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- ухвалити законодавство, яке регулює застосування сили правоохоронними органами під час мирних зібрань і зобов'язує представників правоохоронних органів, які беруть участь у мирних зібраннях, мати видимі засоби індивідуальної ідентифікації;
- запровадити конкурсний і прозорий механізм фінансування, моніторингу і звітування ОГС із державного та місцевих бюджетів;
- запровадити автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги;
- ухвалити Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021—2025 роки та створити Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства при Кабінетові Міністрів України.

⁶На окупованих територіях відбуються серйозні масові порушення. Водночас, автори у цьому дослідженні сконцентрували свою увагу на території, підконтрольній Уряду України.

⁷Відповідно до даних, отриманих під час роботи фокус-групи.

1. КЛЮЧОВІ ТРЕНДИ

Довідкові дані

Столиця: Київ

Населення⁸: 42 мільйони осіб

ВВП на душу населення⁹: 3,659031 дол. США (2019)

Freedom in the World Index¹⁰: 62/100 (частково вільна) (2020)

World Press Freedom Index¹¹: 32,46 (2020)

Кількість ОГС¹²: близько 110 000 (2020)

Кількість ОГС на 10 000 населення: 26 (2020)

Реєстраційний внесок за реєстрацію ОГС: безкоштовно

Термін реєстрації ОГС: громадське об'єднання — 3 робочі дні (максимум 15 робочих днів), благодійні організації — 24 години

Основні події, які вплинули на громадянське суспільство з часу останнього звіту

Триває окупація Російською Федерацією Криму, частини Донецької та Луганської областей. Відбулися вибори Президента України та народних депутатів до Верховної Ради України. Президентська партія «Слуга народу» отримала 254 з 450 місць у парламенті. Тобто голосів за ухвалення законів мало б вистачити лише від однієї фракції, що відбулося вперше за історію незалежної України. Відповідно, суспільство очікувало швидких позитивних реформ, але сподівання не справдилися. Зокрема, члени партії «Слуга народу» та «Опозиційна платформа – за життя» (проросійська сила) зареєстрували ряд законопроектів, які можуть навіть погіршити становище ОГС в Україні. Ними запропоновано: 1) встановити заборону на зайняття державних посад особами, які протягом 5 (10) років працювали або були членами ОГС, що отримують іноземне фінансування; 2) зобов'язати ОГС, які отримують іноземне фінансування, подавати додаткову звітність, яка є дискримінаційною та розкриває особисті дані; 3) зобов'язати керівників ОГС, які отримують кошти з-за кордону, щороку проходити процедуру тестування на поліграфі на предмет державної зради; 4) заборонити мітинги під будівлями судів тощо¹³.

Деякі законотворчі тенденції є позитивними¹⁴, але, на жаль, такі законопроекти є точковими і не мають системного характеру щодо сприяння розвитку громадянського суспільства.

2019—2020 рр. в Україні працював уряд Олексія Гончарука, що відзначився найкоротшим терміном роботи — лише 188 днів. Після відставки уряду Гончарука формування складу нового уряду Дениса Шмигала було проблематичним, деякі міністерства довгий час не мали очільників (наприклад, Міністерство культури, Міністерство освіти і науки України), а деякі міністри встигли подати у відставку протягом кількох місяців (наприклад, міністр Міністерства охорони здоров'я).

⁸ Світовий банк в Україні. Огляд. *The World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>

⁹ GDP per capita (current US\$) — Ukraine. *The World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA>

¹⁰ Freedom in the World 2020. Ukraine. *Freedomhouse*. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>

¹¹ World Press Freedom Index. *RSF*. URL: <https://rsf.org/en/ukraine>

¹² Кількість громадських об'єднань та благодійних організацій, зареєстрованих у Єдиному державному реєстрі юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань. Інформація отримана як відповідь на доступ до публічної інформації від Державної служби статистики України.

¹³ Законопроекти № 3193-1 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68407), 3564 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977), 3326 (URL: <http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc41?pf3511=68576>), 3572 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68997), 3291 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68500).

¹⁴ Законопроект від 23.06.2020 № 3718 «Про основні засади молодіжної політики», який покращує регулювання молодіжної сфери, зокрема участь молоді у суспільному житті та фінансування для молодіжних та дитячих ОГС (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69244).

Така плинність кадрів негативно позначається на розвитку громадянського суспільства, оскільки перешкоджає вибудовуванню сталих зв'язків для покращання законодавства. Наприклад, новий уряд ухвалив рішення ліквідувати Державне агентство розвитку молоді та громадянського суспільства, яке було створено рішенням міністрів попереднього складу (проіснувало близько двох місяців).

Важливі тенденції, пов'язані з громадянським суспільством

У березні 2020 року КМУ, сформований Президентом Володимиром Зеленським та його партією, запровадив режим надзвичайної ситуації¹⁵ та ряд обмежень, деякі положення яких суперечать Конституції України та правам людини¹⁶: право на мирні зібрання (накладення адміністративних санкцій за проведення мирних зібрань більше ніж 10 осіб), право на свободу слова¹⁷ (журналістів не пропускали до приміщень, у яких засідали колегіальні органи влади), рівність конституційних прав та свобод¹⁸ (надання дозволу працювати одним юридичним особам і заборона роботи інших).

Незважаючи на заклики та акції активістів про необхідність відставки Міністра внутрішніх справ Арсена Авакова¹⁹ через відсутність результатів його роботи (зокрема, відсутність належних розслідувань нападів на активістів, журналістів, представників ОГС) протягом останніх шести років, парламент не розглядає питання щодо звільнення його з посади.

Відповідно до даних опитування, виконаного Фондом «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва 8—20 серпня 2019 року, в Україні активність громадян залишається низькою: лише 7,5 % відповіли, що залучені до активної громадської діяльності. Волонтерською діяльністю протягом 2019 року займалися 9 % громадян – фактично стільки ж, скільки 2012 року (10 %), але це значно менше, ніж 2018 (18 %), і менше, ніж 2017 р. (12 %) ²⁰. Водночас, довіра до ОГС зростає: найчастіше громадяни України висловлюють довіру волонтерським організаціям (їм довіряють 68 % опитаних), громадським організаціям — 46 % ²¹. Цей показник збільшився: у вересні 2017 року він становив відповідно 60 та 45 %.

¹⁵ КМУ продовжив карантин до кінця жовтня на підставі Постанови КМУ № 641 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>). До того запровадження карантину відбувалося на підставі Постанови КМУ № 392 (Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 392).

¹⁶ Див.: Цього тижня КС розгляне питання законності карантину. *Zmina*. 01.07.2020 (URL: <https://zmina.info/news/czogo-tyzhnya-ks-rozglyane-pytannya-zakonnosti-karantynu/>); 28 серпня 2020 року Конституційний суд України виніс рішення, у якому робить висновки про неприпустимість обмеження конституційних прав підзаконними нормативними актами (Постановою КМУ № 392), але зазначив, що Постанова КМУ № 392 (відповідно до якої було встановлено обмеження конституційних прав) під час розгляду справи втратила чинність, тому КСУ не може визнати вказану Постанову неконституційною і закрити конституційне провадження у цій частині (URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/10-r2020>).

¹⁷ ІМІ зафіксував 31 порушення свободи слова, пов'язане з карантином. *Детектор медіа*. 23.06.2020 (URL: <https://detector.media/community/article/178181/2020-06-23-imi-zafiksuvav-31-porushennya-svobodi-slova-povyazane-z-karantinom/>).

¹⁸ Цього тижня КС розгляне питання законності карантину. *Zmina*. 01.07.2020. URL: <https://zmina.info/news/czogo-tyzhnya-ks-rozglyane-pytannya-zakonnosti-karantynu/>

¹⁹ Під стінами Ради в один день проведуть чотири акції за відставку Авакова. *Zmina*. 04.06.2020. URL: <https://zmina.info/news/pid-stinami-rady-v-odyn-den-provedut-chotyry-akcziyi-za-vidstavku-avakova/>

²⁰ Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян. Фонд «Демократичні ініціативи» імені Ілька Кучеріва. 07.10.2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-poglyad-gromadyan?fbclid=IwAR05QDuGLUC2Zp5NlwYcrFyvRii2mYgEpVSbPASWldFogfp5ajZWb6W74>

²¹ Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. *Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 27.03.2019. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-do-suspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2>

2. КЛЮЧОВІ ЗМІНИ

У цьому розділі викладено аналіз змін у кожній із 10 сфер і відзначено будь-який прогрес, пов'язаний із рекомендаціями попереднього звіту.

2.1. Свобода об'єднань

У цьому напрямі відбулися певні позитивні зміни. Зокрема, Конституційний суд визнав подання електронного декларування активістами неконституційним. Також було скасовано форми звітності, яку громадські організації мали подавати до органів статистики. Зменшилась кількість суб'єктів, які приймають документи на реєстрацію ОГС. Однак загалом ці зміни не справили значного впливу на умови діяльності ОГС.

Ключові зміни, що відбулися:

- визнання Конституційним судом вимоги до антикорупційних активістів, членів і працівників антикорупційних організацій щодо подання електронних декларацій такою, що суперечить Конституції України²²;
- скасування звіту «Звіт про діяльність громадської організації» для ОГС, який були зобов'язані подавати до органів статистики громадські організації²³;
- місцеві центри з надання безоплатної вторинної правової допомоги більше не приймають документи для реєстрації ОГС. Тобто приблизно на 85 стало менше місць, де ОГС можуть подати документи на реєстрацію²⁴. Водночас потрібно врахувати, що такі центри не брали активної участі у реєстрації ОГС, і приймали документи для реєстрації в межах пілотного проекту²⁵, тому значних втрат не відбулося.

Інші аспекти ситуації не зазнали змін. Так, можливості безперешкодно створювати ОГС, ставати членами об'єднань і брати участь у їхній діяльності доступні для більшості населення, включно з дітьми, підлітками та іноземцями, а також, з деякими практичними завадами, для державних службовців. Державна реєстрація ОГС безкоштовна та відбувається досить швидко. Процедури реєстрації чітко визначені. Доступна послуга з реєстрації громадського об'єднання онлайн, однак онлайн-реєстрація благодійних організацій і громадських об'єднань без статусу юридичної особи недоступна. ОГС можуть вільно визначати свої цілі та напрями діяльності, але заборонено провадити діяльність, яка суперечить Конституції України. Приклади, коли на практиці створювалися перешкоди у визначенні напрямів діяльності, відомі, але поодинокі.

Відповідальність за порушення законодавства для ОГС подібна до відповідальності, передбаченої для комерційних компаній. ОГС може бути ліквідована в судовому порядку, але на практиці це трапляється рідко. Санкції для неприбуткових ОГС чітко визначені і можуть бути застосовані без попередження. Загалом держава не створює штучних перешкод діяльності ОГС. Процедури та форми звітування чітко визначені, зрозумілі та можуть подаватись онлайн.

²² КСУ визнав е-декларування антикорупційних громадських активістів таким, що суперечить Конституції України. Конституційний суд України. 06.06.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/ksu-vyznav-e-deklaruvannya-antukorupciynyh-gromadskiyh-aktyvistiv-takym-shcho-superechyt>

²³ Відповідний наказ Державної служби статистики України від 31.12.2019 № 459 див.: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2019/459/459_2019.htm

²⁴ Припинення доступу до ЄДР працівникам БПД для реєстрації громадських формувань. НАІС. 10.02.2020. URL: https://nais.gov.ua/article/pripinennya-dostupu-do-edr-pratsivnikam-bpd-dlya-reestratsii-gromadskih-formuvan?fbclid=IwAR1pDbjdxX8ACU4MxCw5gR9QCj-D4b5quwZXNNstHaM4q4kRxb_SQmfXVNO

²⁵ Про запровадження пілотного проекту в сфері державної реєстрації громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 17.06.2016 № 1717/5. Втратив чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції від 27.01.2020 № 284/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0876-16#Text>

2.2. Рівне ставлення

У цьому напрямі суттєвих змін не відбулося.

Для ОГС вимоги до звітування, процедури перевірки їхньої діяльності та правові умови для доступу до фінансування цілком порівнювані з умовами для інших суб'єктів господарювання. Плата за державну реєстрацію змін до відомостей про ОГС значно нижча для ОГС, ніж для інших суб'єктів господарювання. Суб'єкти господарювання мають кращий доступ до участі у державних закупівлях, але й більший ризик проведення додаткових податкових перевірок.

Більшість ОГС діють на однакових умовах, але дитячі, молодіжні, національно-патріотичні організації, а також організації ветеранів і людей з інвалідністю можуть отримати державну фінансову підтримку.

Зміни не відбулися, оскільки питання сприяння розвитку громадянського суспільства та ОГС не є пріоритетними.

2.3. Доступ до фінансування

У частині отримання коштів з-за кордону суттєвих змін не відбулося. Водночас, з'явилися загрози можливого погіршення: запропоновано багато законопроектів, які визначають ОГС як «іноземних агентів». Відповідно особам, пов'язаним з ОГС, не можна протягом періоду від 5 до 10 років (за різними законопроектами) працювати в органах влади, державних та/або комунальних підприємствах. Також треба наголосити, що деякі положення з регулювання оподаткування тимчасово покращилися у зв'язку з боротьбою з коронавірусом (скасовані митні платежі та ПДВ на певні види товарів).

У Верховній Раді зареєстровано ряд законопроектів²⁶, які погіршують ситуацію у ставленні до фінансових і матеріальних ресурсів із іноземних джерел порівняно з українськими. Зокрема запропоновано:

- надавати особливого статусу ОГС, які отримують кошти з-за кордону (він має бути зазначений у найменуванні такого ОГС);
- ввести додаткове звітування (зокрема, публічне розміщення фінансових звітів на власних сайтах, у відкритому Реєстрі юридичних осіб та сайті Міністерства юстиції) для ОГС, які отримують кошти з-за кордону²⁷;
- заборонити особам, пов'язаним з ОГС, які отримують кошти з-за кордону, протягом 5 років (законопроект № 3564) або 10 років (законопроект № 3326) обіймати державні посади, входити до складу наглядових рад, обіймати керівні посади в державних та комунальних підприємствах тощо;
- зобов'язати керівників ОГС, які отримують кошти з-за кордону, щороку проходити процедуру перевірки на поліграфі на предмет державної зради;
- заборонити фізичним особам-підприємцям, які працюють з громадськими об'єднаннями, користуватись спрощеною системою оподаткування, вони мають стати платниками податку на прибуток (законопроект № 3936);
- заборонити органам влади отримувати фінансування з-за кордону.

Запропоновано й деякі інші дискримінаційні положення.

Водночас відмічається тимчасове (на час дії карантину) поліпшення законодавства. Наприклад, запроваджено увільнення від сплати ПДВ та мита у разі ввезення / постачання товарів для

²⁶ Законопроекти № 3193-1 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68407), 3564 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977), 3326 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68576), 3572 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68997), 3291 (URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68500).

²⁷ Отримання коштів з-за кордону означає, що кошти надходять від: 1) іноземних донорів, 2) міжнародних донорів, 3) іноземних юридичних осіб, 4) іноземних фізичних осіб.

протидії COVID-19: ОГС можуть ввозити лікарські засоби та надавати допомогу своїм бенефіціарам без включення вартості таких товарів до обрахунку ПДВ²⁸.

Інші характеристики ситуації залишаються сталими. Так, продовжують існувати проблеми у законодавчому та практичному полі щодо ввезення гуманітарної допомоги (наприклад, довга процедура визначення товару гуманітарною допомогою); недостатнє (або відсутнє) регулювання на рівні спеціального закону деяких механізмів фінансування ОГС, таких як негрошова лотерея, благодійні аукціони тощо.

2.4. Свобода мирних зібрань

Ситуація частково погіршилася через запровадження карантину²⁹, ухвалення обмежувальних низки заходів і посилення кримінальної й адміністративної відповідальності. Більше того, існує загроза подальшого обмеження свободи мирних зібрань.

Із запровадженням карантину сформувався доволі неоднозначний підхід до проведення мирних зібрань. Постановою КМУ від 11.03.2020 № 211 заборонено проведення всіх масових заходів, у яких беруть участь понад 10 осіб³⁰. Водночас закон не містить визначення терміна «масовий захід», зокрема чи охоплює це поняття й «мирні зібрання». У деяких наказах (підзаконні нормативно-правові акти) Міністерства внутрішніх справ³¹ можна побачити ототожнення понять «масові заходи» та «мирні зібрання», але ці документи не є законами, отже вони не можуть регулювати питання свободи зібрань.

Поліція висловлює позицію, що мирні зібрання не заборонені, але підлягають обмеженню за кількістю — не більше 10 осіб³². Такий підхід призвів до накладання штрафів на учасників мирних зібрань за нововведеною статтею Кодексу про адміністративні правопорушення (ст. 44-3): 06 квітня було складено дев'ять протоколів на учасників безстрокового протесту «Весна на граніті» під Офісом президента³³ та 01 травня 2020 року у Львові³⁴. Варто відмітити, що таких випадків не було багато і, у цілому, в Україні право на мирні зібрання реалізується вільно, незважаючи на введення карантину³⁵, оскільки, згідно зі ст. 39 Конституції України, лише суд може накласти обмеження на проведення мирних зібрань³⁶.

²⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>.

²⁹ КМУ продовжив карантин до кінця жовтня на підставі постанови КМУ № 641 (URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>). Також 28 серпня 2020 року Конституційний суд України виніс рішення, у якому зробив висновки щодо неприпустимості обмеження конституційних прав підзаконними нормативними актами (постановою КМУ від 20.05.2020 № 392 «Про встановлення карантину...»). Водночас, суд зазначає, що ця постанова під час розгляду справи втратила чинність, тому КСУ не може визнати вказану постанову неконституційною та закрити конституційне провадження у цій частині (URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/10-r2020>).

³⁰ Про запобігання поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова КМУ від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#ed20200311#Text>

³¹ Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: наказ МВС України від 10.08.2016 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text>; Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України: наказ МВС України від 24.12.2019 № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-20#Text>

³² Свобода пересувань та мирних зібрань на час карантину: теорія і практика. *Правозахисна група «СІЧ»*. 25.03.2020. URL: <http://sich-pravo.org/svoboda-peresuvan-ta-myrnyh-zibran-na-chas-karantynu-teoriya-i-praktyka/>

³³ Без права на протест: яким зрадам розв'яже руки карантин і що з цим робити. *Zmina*. 29.04.2020. URL: <https://zmina.info/articles/pravo-na-protest-yak-organizovuvaty-akcziyi-v-umovah-karantynu/>. Лише щодо двох протестувальників суд визнав їх винними, але не оштрафував, а оголосив їм «усне зауваження» (Суд не виявив порушення карантину з боку учасниці «Весни на граніті» Ярини Чорногуз. *Zmina*. 01.07.2020. URL: <https://zmina.info/news/sud-ne-vyavyv-porushennya-karantynu-z-boku-uchasnyci-vesny-na-graniti-yaryny-chornoguz/>).

³⁴ Адмінпротокол за пікет під радю: чи порушує мирна акція карантин? *Українська Гельсінкська спілка з прав людини*. 13.05.2020. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/adminprotokol-za-piket-pid-radoiu-chy-porushuie-mirna-aktsiia-karantyn/>

³⁵ Кількість протестів збільшується, а їхня географія розширюється. Див.: Типові порушення прав людини представниками органів правопорядку в ході впровадження карантинних обмежень: Періодичний звіт / Асоціація УМДПЛ, Центр громадянських свобод. Київ, 2020. 30 с. URL: <http://umdppl.info/wp-content/uploads/2020/05/Promizhnyj-zvit-15-kvitnya-20-travnya.pdf>.

³⁶ Також це обмеження може бути запроваджено як частина заходів надзвичайного або воєнного стану.

Запроваджено ст. 44-3 (Порушення правил щодо карантину людей) в Кодексі про адміністративні правопорушення та посилено кримінальну відповідальність³⁷ за порушення правил і норм, установлених з метою запобігання епідемічним та інфекційним захворюванням (ст. 325 Кримінального кодексу).

Також спостерігаються негативні тенденції у зміні законодавства. Наприклад, зареєстровано проєкт Закону про внесення змін до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів», у якому запропоновано заборонити проведення мітингів та інших видів мирних зібрань на відстані ближче ніж 50 метрів від будівель судів³⁸.

Існує негативна практика ухвалення рішень щодо обмеження свободи зібрань органами місцевого самоврядування, на що вони не мають права. Так, Рівненська міська рада в грудні 2019 року ухвалила рішення «заборонити на території м. Рівне пропаганду різних видів девіантної статевої поведінки, у тому числі у формі так званих «маршів рівності», «прайдів», «фестивалів квір-культури» тощо, що проходять в місцях масового дозвілля сімей з дітьми» (пізніше це рішення було скасовано судом).

Інші характеристики ситуації змін не зазнали. Органи правопорядку продовжують³⁹ складати адміністративні протоколи за «порушення порядку організації і проведення зборів, мітингів, вуличних походів і демонстрацій» (ст.185-1 Кодексу про адміністративні правопорушення) та непропорційно застосовувати силу⁴⁰. Варто також зазначити, що часто поліція недостатньо захищає учасників зібрань від нападів радикалів. Досі на рівні закону не встановлена вимога щодо запровадження індивідуальних засобів ідентифікації поліцейських, що призводить до перевищення ними повноважень і фактичної безкарності поліцейських, які порушили закон.

Також нерідко виникають проблеми з організацією та проведенням зібрань. Загалом обмеження на учасників чи організаторів мирних зібрань не накладаються. Але мають місце напади на мирні зібрання з боку праворадикальних формувань.

2.5. Право на участь в ухваленні рішень

Загалом середовище погіршилося через практику роботи КМУ та інших органів влади з ОГС. Водночас спостерігаються деякі позитивні аспекти, такі як покращення положень постанови КМУ «Про регламент КМУ», позитивна практика органів місцевого самоврядування в частині ухвалення статутів громади та інструментів громадської участі.

На рівні центральних органів влади ситуація погіршилася доволі суттєво. КМУ відновив практику внесення нормативних актів на засідання уряду поза порядком денним, що фактично унеможливує проведення консультацій з громадськістю. Після введення карантину парламент припинив доступ журналістів і представників ОГС до участі в роботі комітетів, а органи місцевого самоврядування не допускають їх до участі в роботі комісій та сесій. Міністерства нині рідше створюють робочі групи і проводять їх засідання⁴¹.

Зафіксовано випадки, коли органи влади відмовлялись надати інформацію у відповідь на запит про доступ до публічної інформації, мотивуючи відмову браком часу через організацію заходів з протидії поширенню коронавірусу⁴². Наприклад, Державна служба статистики України

³⁷ Зафіксовано один випадок кримінального провадження за нововведеною ст. 325 ККУ у Вінницькій області. Див.: Типові порушення прав людини представниками органів правопорядку в ході впровадження карантинних обмежень: Періодичний звіт / Асоціація УМДПЛ, Центр громадянських свобод, Група громадського спостереження «ОЗОН». Київ, 2020. 18 с. URL: <http://umdpl.info/wp-content/uploads/2020/04/Типовi-porushennya-predstavnykiv-organiv-pravoporyadku.pdf>.

³⁸ Проєкт Закону про внесення змін до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо заборони проведення мітингів біля будівель судів. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68500

³⁹ У Рівному поліція затримала двох людей за «несанкціонований мітинг» проти Зеленського: чи законно це? *Зміна*. 27.05.2019. URL: https://zmina.info/news/u_rivnomu_policiija_zatrimala_dvoh_ljiudej_za_nesankcionovaniy_miting_proti_zlenskogo_chi_zakonno_ce/

⁴⁰ Акція під час засідання щодо обрання запобіжного заходу Сергію Стерненку. *OZON*. 15.06.2020. URL: <http://ozon.monitoring.tilda.ws/sternenko15062020>

⁴¹ Варто відмітити, що деякі міністерства (наприклад, Міністерство у справах ветеранів) проводить такі зустрічі через електронні комунікаційні системи, але це радше виняток.

⁴² Інформацію отримали з проведеного інтерв'ю.

відмовилася надати відомості про смертність в Україні, у тому числі від хвороб органів дихання, грипу та пневмонії у травні 2020 року, зазначивши, що зробить це після закінчення карантину⁴³.

Водночас відбулася реєстрація ряду законопроектів, які несуть ризики для ОГС:

- законопроект № 2228⁴⁴, де запропоновано зменшити строк оприлюднення проектів нормативно-правових актів з 20 до 10 робочих днів до дати їх розгляду. Такі зміни можуть спричинити ризик значного ускладнення участі громадськості у вирішенні деяких суспільно важливих питань⁴⁵;
- чотири законопроекти щодо лобювання⁴⁶, які містять обмеження можливостей ОГС лобювати інтереси своїх членів і брати участь у публічних консультаціях⁴⁷;
- законопроект від 30.03.2020 № 3294⁴⁸, яким запропоновано зупинити розгляд документів, зокрема запитів про доступ до публічної інформації, на час дії карантинних обмежень (05.04.2020 проект був відкликаний).

Як позитивні аспекти можна виділити те, що 26.04.2020 Кабінет Міністрів України проголосував за зміни до Регламенту КМУ⁴⁹, детальніше прописавши процедури консультацій з зацікавленими особами.

Муніципалітети активно розробляють і ухвалюють статuti громад, де визначають процедури громадської участі, наприклад: громадські слухання, громадська експертиза, електронні петиції, бюджети громадської участі тощо. Останнім часом такі рішення були ухвалені у Тернополі, Дрогобичі, Мукачеві, Житомирі⁵⁰.

Інші аспекти ситуації змін не зазнали. Так, участь ОГС в ухваленні рішень має достатнє нормативно-правове підґрунтя. Проблеми виникають на практиці, оскільки не всі структури й органи державної та місцевої влади дотримуються процедур консультацій з громадськістю. Проводяться консультації з державними і місцевими органами влади, проте ОГС стикаються з різними проблемами⁵¹ в цьому процесі, що перешкоджають продуктивній роботі.

ОГС мають доступ до інформації переважно через офіційні сайти та запити про доступ до публічної інформації.

2.6. Свобода вираження

⁴³ Держстат відмовився публікувати дані про смертність українців під час карантину. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/blog/447-death-statistics?fbclid=IwAR06bpkfeUfG7VILJWO5rML4ONONirG463wqp81A1USBAQ0pCQVTberow>

⁴⁴ Про внесення змін до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо зменшення строку оприлюднення проектів нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування: проект Закону від 04.10.2020 № 2228. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67021

⁴⁵ Олексіюк Т. Як пропонують змінити доступ до інформації: огляд зареєстрованих законопроектів. *Доступ до правди*. 10.07.2020. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/yak-proponuiut-zminyty-dostup-do-informatsii-ohliad-zareiestrovanykh-zakonoproektiv?fbclid=IwAR1Mmi4YMwxSt0selrEZalgiWQ4n4-zJgBkGbaMYqAllK9suvSZ4vse60>

⁴⁶ Проекти Законів України: «Про лобізм» від 28.02.2020 № 3059-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68265; «Про державну реєстрацію суб'єктів лобювання та здійснення лобювання в Україні» від 11.02.2020 № 3059. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68128; «Про правове та прозоре регулювання діяльності з лобювання» від 02.03.2020 № 3059-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68275; «Про лобістську діяльність» від 03.03.2020 № 3059-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68279.

⁴⁷ Лукінюк М. Законопроекти про лобізм містять загрозу для демократії. *Українська правда*. 28.05.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/05/28/7253583/>

⁴⁸ Про внесення змін до пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»: проект Закону від 30.03.2020 № 3294. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68503

⁴⁹ Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова КМУ від 17.07.2007 № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Text>

⁵⁰ Статут територіальної громади міста Дрогобич: затверджено рішенням LIX сесії сьомого скликання від 05.12.2019 № 2051. *Дрогобицька міська рада*. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/....pdf>; Статут Житомира. *Житомирська міська рада*. URL: http://zt-rada.gov.ua/statutZt?fbclid=IwAR2yaBZ5oCXU7MqBOCnoTg-TxPBvU97NsRis_E5Hbub1PxX4gVjVJLHG8E

⁵¹ Зокрема, не всі нормативно-правові акти обговорюють з громадськістю, пропозиції ОГС часто не враховують, утруднено доступ до інформації щодо проведення консультацій.

Незважаючи на існування сприятливої законодавчої бази щодо свободи думки та вираження поглядів, на практиці відбувається погіршення ситуації, що виявляється зокрема у таких тенденціях: 1) розпочато кримінальні провадження за критику Президента Володимира Зеленського; 2) у соціальних мережах лунають заклики до застосування насилля; 3) напади на активістів і журналістів продовжуються, а відповідні справи не розслідуються⁵²; 4) відбувається надання сумнівних підозр у скоєнні злочинів активістам; 5) лунають заклики до скасування Закону «Про амністію учасників Євромайдану» з метою притягнення активістів Майдану до кримінальної відповідальності.

Відповідно до дослідження, виконаного Інститутом масової інформації, на перше півріччя 2020 року в Україні зафіксовано 112 випадків порушення свободи слова⁵³.

Активізувався фішинг листів⁵⁴ та злам облікових записів журналістів та ОГС, які проводять публічні розслідування чи активно висловлюють громадянську позицію. У квітні 2020 року було зафіксовано вісім таких випадків⁵⁵, у травні — дев'ять⁵⁶. Водночас проросійські активісти та політики у соціальних мережах розміщують особисті дані (номер і серія паспорту, ідентифікаційний код, адреса проживання, номер телефону тощо) журналістів і представників ОГС, підбурюючи до здійснення насильницьких нападів на них⁵⁷.

2019 та 2020 року зафіксовано тенденцію зростання кількості інцидентів, спрямованих на втручання у свободу засобів масової інформації, а також на свободу думок і висловлення поглядів, зокрема насильницьких нападів та актів залякування. Щонайменше 83 правозахисники та громадські активісти зазнали переслідувань, погроз, тиску чи нападів (у порівнянні з минулим роком їх кількість збільшилась). Третина випадків минулого року стосувалась активістів, які обстоюють права ЛГБТ і ґендерну рівність, інші інциденти пов'язані з активістами, що брали участь у протестах проти незаконного будівництва (15 випадків) та корупції (14 випадків)⁵⁸. За перше півріччя 2020 року зафіксовано 48 випадків переслідувань активістів. З них найбільше нападів припадає на тих, хто провадить антикорупційну діяльність (9 випадків), захист прав ЛГБТ (5) і захист довкілля (4)⁵⁹.

Трапляються випадки обмеження свободи слова. Прикладом є ухвала Печерського районного суду міста Києва від 23.07.2019 у рамках кримінальної справи № 757/38387/19-к про накладення арешту на майнові права інтелектуальної власності (які виникають у користувачів мережі Інтернет при використанні 17 вебсайтів) шляхом зобов'язання ряду великих українських інтернет-провайдерів закрити до них доступ. Ухвала обмежує доступ не лише до сторінок, що містять потенційно шкідливий матеріал, а до усієї платформи. Таке обмеження однозначно є непропорційним, оскільки блокування усього сайту в цілому є надзвичайним заходом, що

⁵² Про необхідність розслідування нападів також зазначено в Рекомендаціях CM/Rec(2018)11 Комітету міністрів державам-членам щодо необхідності посилення захисту і сприяння простору для громадянського суспільства в Європі. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-11-civic-space-ukr/168097ed38>

⁵³ 112 випадків порушень свободи слова зафіксовано в Україні за перше півріччя 2020 року – ІМІ. Інститут масової інформації. 06.07.2020. URL: https://imi.org.ua/news/112-vypadkiv-porushen-svobody-slova-zafiksovano-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2020-roku-imi-i33924?fbclid=IwAR1PSP37Tbfz6yrCmbRAwozHl4JrudmcFQU3rvhqeqG_UUE6PejyTGXZB8o

⁵⁴ Фішинг — це схема, за якої хакери змушують користувачів передавати конфіденційну інформацію, наприклад паролі та номери соціального страхування.

⁵⁵ Цифрові загрози для громадських активістів та журналістів: квітень 2020. *Digital Security Lab Ukraine*. 15.05.2020.

URL: <https://dslua.org/publications/tsyfrovi-zahrozy-dlia-hromads-kykh-aktyvistiv-ta-zhurnalistiv-kviten-2020/>

⁵⁶ Цифрові загрози для громадських активістів та журналістів: травень 2020. *Digital Security Lab Ukraine*. 16.06.2020. URL: <https://dslua.org/publications/tsyfrovi-zahrozy-dlia-hromads-kykh-aktyvistiv-ta-zhurnalistiv-traven-2020/>

⁵⁷ Головред НВ повідомив, що після новини про Портнова його номер телефону виклали в мережу. *Нове время*. 13.05.2020. URL: <https://imi.org.ua/news/golovred-nv-povidomyv-shho-pislya-novyny-pro-portnova-jogo-nomer-telefonu-vyklaly-v-merezhu-novoye-vremya-13-05-2020-imi-i33055?fbclid=IwAR18KdBMKdNqBCxup7iAej0UZvr72uZfPsnlID1MQcoFu8gbIKW-C8Po2L8>. Дані стали відомі від учасників фокус-групи.

⁵⁸ Становище правозахисників та громадських активістів в Україні у 2019 році: аналітична доповідь / М. Лаврінок, В. Ліхачов; ред. Т. Печончик; Українська Гельсінська спілка з прав людини, ZMINA, Truth Hounds. Київ, 2020. 90 с. URL: https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/01/stateofhumanrightsdefenders2019_reportua_.pdf

⁵⁹ За перше півріччя 2020 року правозахисники зафіксували 48 випадків переслідування активістів. *Громадський простір*. 03.08.2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=za-pershe-pivrichchya-2020-roku-pravozahysnyky-zafiksuvaly-48-vypadkiv-peresliduvannya-aktyvistiv>

застосовується лише за наявності масових порушень законодавства на сайті. Станом на червень 2020 року лише деякі з цих сайтів розблоковані⁶⁰.

Почався тиск за висловлення поглядів у різних сферах з боку правоохоронних органів. Вони відкривають кримінальні провадження та накладають адміністративні штрафи за критику Президента Володимира Зеленського, яка здійснюється іноді у некоректній формі (наприклад, порівняння з «письменником Іваном Гандоном»), змонтовані відео⁶¹ тощо.

Також можна спостерігати, що відбувається тиск на активну частину суспільства, яка має проукраїнські погляди та активно її відстоює. Так, Ірина Венедіктова, тоді очільниця Державного бюро розслідувань, зробила заяву про необхідність скасувати закон про амністію учасникам Революції Гідності⁶². А за декілька місяців роботи на посаді Генерального прокурора Ірина Венедіктова почала здійснювати тиск на слідчих для того, щоб активісту, на якого було скоєно три напади та який вдався до самооборони, оголосили підозру в кримінальній справі (умисне вбивство)⁶³.

На території АР Крим⁶⁴ в липні окупаційна влада почала нову хвилю арештів кримських татар⁶⁵. У цілому у першому півріччі 2020 року в окупованому Криму російські силовики здійснили 23 обшуки, 48 затримань, 52 допити. Загальна кількість арештів становить 150, з них 28 — нові арешти, 122 — продовження строків тримання під вартою⁶⁶.

15 травня 2020 року Президент продовжив блокування російських сайтів. Низка ОГС, підтримуючи захист національного інформаційного простору України від деструктивних впливів держави-агресора, закликала до приведення чинного санкційного механізму в частині блокування доступу до інформаційних ресурсів (вебсайтів і соціальних мереж) у відповідність із міжнародними стандартами у сфері прав людини та Конституції України⁶⁷. Водночас збільшилась кількість провайдерів, які не блокують (частково блокують) заборонені сайти: у березні 2020 року їх було 20, у травні — уже 34⁶⁸.

Під час протидії COVID-19 в Україні не було ухвалено нормативно-правові акти, які б перешкождали поширенню неправдивих даних. При цьому неправдиві дані, поширені в російському інформаційному просторі, згодом транслювали українські канали: 112.ua, newsone.ua, zik.ua, strana.ua, unian.ua⁶⁹. Держава активних дій з цього приводу не розпочинала.

⁶⁰ Ухвала суду про блокування 17 сайтів суперечить українському законодавству і міжнародному праву — Лабораторія цифрової безпеки. *Digital Security Lab Ukraine*. 31.07.2019. URL: <https://medium.com/@cyberlabukraine/...-c19b111745ae>

⁶¹ Приклад відкриття кримінального провадження за відео про президента: Поліція досі розслідує відео з вантажівкою, яка «збиває» Зеленського. Українська правда. 02.04.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/2/7246250/>; також див.: Зеленський і його «слуги» переслідують інакодумців за критику — ЗМІ. *ПолітАрена*. 11.06.2020. URL: <https://www.politarena.org/2020/06/11/>...

⁶² Очільниця ДБР виступила за скасування амністії для активістів Майдану. 5. 20.02.2020. URL: <https://www.5.ua/polityka/ochilnytsia-dbr-vystupyla-za-skasuvannia-amnistii-dlia-aktyvistiv-maidanu-208704.html>

⁶³ Ексзаступник генпрокурора: Венедіктова вимагала оголосити підозру Стерненку. *Українська правда*. 04.04.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/4/7246467/>

⁶⁴ Територія не перебуває під управлінням Російської Федерації.

⁶⁵ Заява правозахисних організацій щодо нової хвилі арештів в окупованому Криму. *Zmina*. 07.07.2020. URL: <https://zmina.ua/statements/zayava-pravozahysnyh-organizacij-shhodo-novoyi-hvyli-areshtiv-v-okupovanomu-krymu/?fbclid=IwAR2leZgPP2My2AoyreEWc4fmqET3sVDA-ZnLw912hceiatBTEIC3RTaICJw>

⁶⁶ 48 затримань за півроку: правозахисники розповіли про масштаби репресій в Криму проти кримських татар. *УНІАН*. 14.07.2020. URL: <https://www.unian.ua/society/represiji-v-krimu-proti-krimskih-tatar-rosiyska-okupaciya-krimu-novini-ukrajini-11074379.html>

⁶⁷ Громадські організації закликають Президента України та РНБО забезпечити законність та прозорість при застосуванні санкцій до Інтернет-ресурсів. *Digital Security Lab Ukraine*. 14.04.2020. URL: <https://dslua.org/publications/hromads-ki-orhanizatsii-zaklykaiut-prezydenta-ukrainy-ta-rnbo-zabezpechty-zakonnist-ta-prozorist-pri-zastosuvanni-sanktsiy-do-internet-resursiv/>

⁶⁸ Інтернет-провайтери стали блокувати менше сайтів з санкційного списку — дослідження. *Digital Security Lab Ukraine*. 31.07.2019. URL: <https://medium.com/@cyberlabukraine/...-46a30c0af7ef>

⁶⁹ Росія використовує проти України «американську біологічну зброю». *Інститут масової інформації*. 21.05.2020. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/rosiya-vykorystovuye-proti-ukrainy-amerykansku-biologichnu-zbroyu-i33208?fbclid=IwAR1-TvIG4U6Ydv5I8aIBXWShKxjvOXaHLoS68NZLu0O7Cg-o1cUyQz-lZ40>

2.7. Право на приватність

Право на приватність зазнало деяких ударів через поширення коронавірусу та ухвалення нормативно-правових актів, які мали на меті протидіяти поширенню вірусу в Україні: 1) у разі запуску додатку «Дія» існувала вірогідність порушень у частині захисту персональних даних; 2) відбувався «злив» персональних даних громадян України через телеграм-канал.

У зв'язку із запуском додатку «Дія», створеного для відслідковування проходження добровільної обсервації під час карантину, постав ряд запитань стосовно дотримання прав людини у ході обробки персональних даних. Тому 22.04.2020 КМУ ухвалив зміни до постанови від 11.03.2020 № 211⁷⁰, де уточнив вимоги щодо використання електронного сервісу «Дій вдома» та умови обміну інформацією між органами влади, залученими до протиепідемічних заходів. Зокрема, було уточнено перелік даних, які можна опрацьовувати без згоди особи⁷¹. Завдяки цьому додаток «Дія» зараз відповідає вимогам до обробки персональних даних користувачів.

Водночас відбувається розкриття приватних даних через анонімні телеграм-канали, деякі з них можна пов'язати з проросійським впливом: Джокер, Темний лицар, Білий лицар, Трубу прорвало, Соросята⁷². Зафіксовано незаконне поширення даних українських громадян (зокрема, про майже 26 млн водійських посвідчень) на анонімному каналі UABazaBOT. У відповідь на це правоохоронні органи заблокували канал і розпочали кримінальне провадження⁷³, яке триває й нині.

Інші аспекти ситуації залишилися без змін. Так, право на приватність і захист даних широко закріплено міжнародним та національним законодавством. У той же час, перегляд вебсторінок і вилучення інформації не регулюються, що може призвести до порушень.

2.8. Обов'язок держави захищати

Середовище не зазнало сильних змін. Водночас, у зв'язку зі зміною законодавства в ОГС з'явився додатковий обов'язок розкривати своїх бенефіціарних власників за новою формою.

06 грудня 2019 року Верховна Рада України ухвалила Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»⁷⁴. Відповідно до нового нормативного акта змінилось положення про зазначення кінцевих бенефіціарних власників ОГС. На жаль, існує правова невизначеність щодо кінцевих бенефіціарних власників ОГС: чи може неприбуткова ОГС мати кінцевого бенефіціарного власника як такого; яким чином визначити наявність чи відсутності такого кінцевого бенефіціарного власника; як вказати причину відсутності та ін.). І це ускладнює роботу ОГС⁷⁵. Окрім того, введено штрафи за неподання або несвоєчасне подання інформації про кінцевих бенефіціарних власників від 17 до 51 тисячі гривень (від 600 до 1700 євро)⁷⁶.

⁷⁰ Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова КМУ від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>

⁷¹ Кабмін деталізував умови застосування «Дій вдома». *Digital Security Lab Ukraine*. 23.04.2020. URL: <https://dslua.org/publications/kabmin-detalizuvav-umovy-zastosuvannia-diy-vdoma/>

⁷² Лукашова С., Рещук К. Темний Лицар, Джокер, Соросята. Як анонімні Телеграм-канали запустили війну компроматів. *Українська правда*. 28.11.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/11/28/7233231/>

⁷³ Злив персональних даних в Telegram: підозра впала на посадовців МВС і ДМС. *Українська правда*. 13.05.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/05/13/7251487/>

⁷⁴ Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 09.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>

⁷⁵ Зараз Міністерство юстиції України розробляє роз'яснення визначення бенефіціарних власників для ОГС.

⁷⁶ Подати інформацію потрібно буде протягом трьох місяців з дня набрання чинності нормативно-правовим актом, яким буде затверджена форма та зміст структури власності.

Можна відмітити погіршення ситуації з мовою ненависті до ОГС та їхніх представників, які активно беруть участь у реформуванні країни, для, зокрема, роз'єднання різних груп населення. Так, з'явився новий термін — «соросята», були спроби на законодавчому рівні закріпити поняття «іноземний агент» тощо. Інформацію про це можна почути у засобах масової інформації⁷⁷, від народних депутатів, офісу Генеральної прокуратури. Погіршують ситуацію деякі телеграм-канали, групи у соціальних мережах, у тому числі закриті для органів правопорядку, де культивується мова ненависті та обстоюється думка, що вітчизняні реформи ініційовані ззовні для підриву державності України⁷⁸.

У решті аспектів ситуація залишилась без змін. У випадку утиску прав ОГС та осіб, пов'язаних із ОГС, їх захист має значні недоліки: складною є процедура оскарження нормативно-правових актів, відсутні запобіжні та колективні позови від імені ОГС, надмірними є судові витрати тощо. Виконання рішень Європейського суду з прав людини залишається на низькому рівні⁷⁹. Очевидного тиску на ОГС на підставі законодавства щодо відмивання грошей та фінансування тероризму немає. Але у повсякденній діяльності ОГС є деякі проблеми, спричинені обов'язковим фінансовим моніторингом і застосуванням внутрішніх нормативів комерційними банками.

2.9. Державна підтримка

Були як позитивні, так і негативні зрушення, але загальний стан середовища для державної підтримки трохи покращився. Запроваджено конкурс на державне фінансування для ОГС осіб з інвалідністю з державного бюджету, триває упровадження електронної системи проведення конкурсів на державну підтримку ОГС. Тимчасово (на час дії карантину) скасовано 4%-е обмеження⁸⁰ для юридичних і фізичних осіб у разі надання благодійної допомоги. При цьому скорочено видатки на державне фінансування ОГС, ускладнено процедуру отримання приміщення в оренду.

У сфері державної підтримки ОГС відбувся ряд позитивних змін на законодавчому рівні, але поки зарано давати оцінку практичній реалізації всіх законодавчих новацій. Серед нововведень варто назвати такі.

03 березня 2020 року КМУ постановою № 166⁸¹ запровадив конкурсне фінансування з державного бюджету для ОГС осіб з інвалідністю. Але ці зміни не стосуються двох організацій: Українського товариства глухих та Українського товариства сліпих, які мають значне фінансування (приблизно 80 % бюджету, виділеного для ОГС осіб з інвалідністю). Доступ до національного конкурсу проекту відкрито для всіх організацій осіб з інвалідністю, у тому числі і місцевих.

⁷⁷ Анонс на каналі ZIK: «Після розпаду СРСР американський мільярдер Дж. Сорос вирішив привласнити ні багато ні мало, а цілі країни, зробити їх залежними. Особливо успішно він зайшов в Україну, створивши [демонструється зображення О. Гончарука] цілу мережу своїх агентів [змінюється на зображення Д. Малюски], своїх фанатів американських грошенят. Сьогодні вони [зображення Г. Новосад, Т. Милованова, О. Маркарової, А. Коболева, В. Бородянського] захоплюють Україну, а економіка і ВВП падають як ніколи. Про це вже неможливо мовчати [демонструється зображення А. Ситника]. Бо звідусіль тхне Соросом! П'ятниця — упродовж усього дня марафон на телеканалі ZIK «Тхне Соросом». З цього приводу див.: Рішення № 41 щодо телемарафону «Тхне Соросом», трансльованого 28.02.2020 в ефірі телеканалу ZIK. *Незалежна медійна рада*. 28.05.2020. URL: https://mediarada.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Vysnovok_41_Thne-Sorosom.pdf

⁷⁸ Інформацію повідомили члени фокус-групи.

⁷⁹ Україна має ще виконати 67 % рішень Європейського суду з прав людини (Ukraine. *European Implementation Network*. URL: <http://www.einnetwork.org/ukraine-echr>). При цьому виконання справ, де Україна має надати фінансову компенсацію, здійснюється (хоча і з затриманням), а рішення, де потрібно вчинити дії, здебільшого не виконуються.

⁸⁰ У разі застосування податкових різниць платник податку на прибуток має право зменшити фінансовий результат тільки в межах 4 % прибутку за попередній рік у випадку надання благодійної допомоги.

⁸¹ Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю: постанова КМУ від 03.03.2020 № 166. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-finansovo-a166>

01 червня 2020 року КМУ ухвалив постанову № 450⁸², яка передбачає поліпшення процедури відбору ОГС як надавачів соціальних послуг. Зокрема, скорочено строк на компенсацію витрат з 20 до 10 днів, передбачено зазначення індивідуального номера отримувача соціальних послуг у звітності, що сприяє прозорості.

Помітно тимчасове (на час дії карантину) покращання законодавства: 1) надано можливість включення до податкової знижки усієї суми, наданої на благодійну допомогу фізичними особами; 2) скасовано 4%-е обмеження для платників податку на прибуток у разі надання благодійної допомоги⁸³.

Ухвалено нову редакцію Закону України «Про публічні закупівлі» (19.04.2020 уведено в дію)⁸⁴. Відповідно до неї на ОГС, які отримали фінансування з державного та місцевих бюджетів, покладено обов'язок здійснювати спрощену закупівлю. Нова процедура передбачає додатковий час на адаптацію для ОГС і проходження навчання.

Серед негативних тенденцій варто відмітити такі. У зв'язку з переспрямуванням коштів у Фонд боротьби з коронавірусом КМУ скоротив видатки на державне фінансування ОГС⁸⁵. 01.02.2020 введено в дію новий Закон України «Про оренду державного та комунального майна»⁸⁶, яким фактично виключено можливість надання в оренду приміщень для ОГС на пільгових умовах, запровадження надання в оренду приміщень шляхом організації аукціону за ринковою ціною⁸⁷. Це нововведення призведе до зменшення доступу до оренди місцевих ОГС до пільгових комунальних і державних приміщень для офісу організації.

В іншому ситуація незмінна. Так, підтримка ОГС у грошовій і натуральній формі за рахунок державного та місцевих бюджетів розвинена недостатньо. Доступ до фінансування має обмежене коло ОГС. У більшості випадків підтримка ОГС з державного та місцевих бюджетів залишається закритою, дискримінаційною та неефективною. Відкриті конкурси вже існують, але їх процедури все ж потрібно вдосконалювати.

Податкове законодавство є сприятливим для ОГС і також не передбачає обтяжливої звітності. Однак існує потреба вдосконалити процедуру скасування ознаки неприбутковості. Тимчасові покращання надання благодійної допомоги юридичними та фізичним особами не поліпшили таку систему в цілому. Тому можна сказати, що чинні податкові стимули у разі надання благодійної допомоги для фізичних та юридичних осіб є недостатніми, а процедура доступу до них істотно перешкоджає їх використанню.

Законодавство України не стримує залучення волонтерів, але й не заохочує таку діяльність. Існує оподаткування податком на доходи фізичних осіб витрат волонтера на проїзд, харчування і проживання, якщо такі витрати здійснює ОГС, яка залучила волонтера.

⁸² Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення: постанова КМУ від 01.06.2020 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>

⁸³ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>

⁸⁴ Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>

⁸⁵ Наприклад, для громадських об'єднань осіб з інвалідністю з 90 млн (приблизно 3 млн євро) до 66 млн гривень (приблизно 2,2 млн євро). Для громадських об'єднань ветеранів з майже 18 млн (600 тис. євро) до 9 млн гривень (300 тис. євро).

⁸⁶ Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>

⁸⁷ Для деяких видів організації існує виключення щодо обов'язковості проведення аукціону: 1) громадських організацій у сфері культури і мистецтв (у тому числі національні творчі спілки); 2) релігійних організацій для забезпечення проведення релігійних обрядів та церемоній; 3) громадських організацій ветеранів для розміщення реабілітаційних установ для ветеранів.

2.10. Співпраця між урядом та ОГС

У цьому напрямі відбулися певні зміни. Зокрема, було створено консультативно-дорадчі ради при Президентіві України. Але результати роботи поки відсутні, тому неможна сказати, що ці зміни поліпшили ситуацію для ОГС.

При Президентіві України були створені деякі консультативні дорадчі органи (зокрема, Рада з питань свободи слова та захисту журналістів, Рада волонтерів), які провели декілька засідань, але практичної реалізації мети їх створення поки не відбулося. При КМУ нових консультативно дорадчих органів за участю ОГС не створено.

Урядіві щорічні плани заходів з виконання Національної стратегії сприяння розвитку громадянського суспільства на 2016—2020 роки, схваленої Указом Президента України «Про сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні» від 26.02.2016 № 68, ухвалюються з великим запізненням. Наприклад, План заходів на 2020 рік був ухвалений урядом лише в липні 2020 року. Міністерства й інші органи виконавчої влади виконують доручення Уряду щодо сприяння розвитку громадянського суспільства лише частково. Можна сказати, що під час моніторингу співпраця між ОГС і Урядом щодо розвитку громадянського суспільства була дуже обмеженою. Більше того, сама Національна стратегія сприяння розвитку громадянського суспільства закінчує свою дію наприкінці 2020 року.

Координаційна рада сприяння розвитку громадянського суспільства при Президентіві України не проводить засідань вже кілька років.

Прикладом несистемності провадження, зокрема, молодіжної політики може слугувати створення та ліквідація Державного агентства розвитку молоді та громадянського суспільства, яке проіснувало близько двох місяців.

Робота громадських рад при органах виконавчої влади продовжує бути малоефективною, однак зміни процедур роботи громадських рад поки не заплановані.

Зміни за цим напрямом не відбулись, оскільки питання сприяння розвитку громадянського суспільства та ОГС для влади не є пріоритетними.

3. Ключові пріоритети

Правове середовище для діяльності ОГС на друге півріччя 2019 року — перше півріччя 2020 року не зазнало особливих змін. У деяких питаннях ситуацію дещо поліпшено: наприклад, запроваджено конкурсні процедури державного фінансування ОГС. Водночас на розгляд парламенту подано ряд законопроектів, які несуть загрози значного погіршення правового середовища діяльності ОГС. Наприклад, проект закону «Про ОГС як іноземних агентів»⁸⁸ або «Про люстрацію громадських діячів»⁸⁹.

Водночас, практика застосування погіршилася через вплив обмежень карантину у зв'язку з COVID-19. Так, був ускладнений доступ громадян до консультацій та участі у процедурі вироблення владних рішень на національному та місцевому рівнях.

Також варто відмітити, що найбільшою загрозою розвитку громадянського суспільства залишаються напади на громадських активістів, розслідування яких не організовано.

Таким чином, з метою сприяння розвитку громадянського суспільства в Україні рекомендуємо визначити такі ключові пріоритети для органів влади, зокрема органів правопорядку, парламенту, уряду та центральних органів виконавчої влади:

- забезпечити належне та ефективне розслідування нападів на журналістів і громадських активістів, у тому числі тих, які захищають права жінок, ЛГБТ-спільнот, антикорупційних активістів, екоактивістів та інших;
- уникати подання проектів законів, спрямованих на погіршення правового середовища ОГС;
- скасувати адміністративну відповідальність за порушення неіснуючого порядку організації та проведення мирних зібрань (стаття 185-1 Кодексу України про адміністративні правопорушення);
- на законодавчому рівні ухвалити документ, який регулюватиме застосування сили правоохоронними органами та зобов'яже представників правоохоронних органів, які беруть участь у мирних зібраннях, мати видимі засоби індивідуальної ідентифікації;
- запровадити конкурсний і прозорий механізм фінансування, моніторингу і звітування ОГС з державного та місцевих бюджетів;
- запровадити автоматизовану систему реєстрації гуманітарної допомоги;
- ухвалити Національну стратегію сприяння розвитку громадянського суспільства на 2021—2025 роки та створити Координаційну раду сприяння розвитку громадянського суспільства при Кабінеті Міністрів України.

⁸⁸ Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо прозорості діяльності громадських об'єднань з іноземною підтримкою): проект Закону від 29.05.2020 № 3564. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977

⁸⁹ Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних прав та можливостей громадян із представництва у наглядових радах та органах правління державних унітарних підприємств, господарських товариств та державних банків та справедливого формування і ефективної діяльності таких наглядових рад із врахуванням національних інтересів України: проект Закону від 17.03.2020 № 3193-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68407

Посилання

ЗАКОНОДАВСТВО

- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19): Закон України від 17.03.2020 № 530-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/530-20#Text>
- Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення: Закон України від 09.12.2019 № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20>
- Про оренду державного та комунального майна: Закон України від 03.10.2019 № 157-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/157-20#Text>
- Про публічні закупівлі: Закон України від 25.12.2015 № 922-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/922-19#Text>
- Деякі питання надання соціальних послуг шляхом соціального замовлення: постанова Кабінету Міністрів України від 01.06.2020 р. № 450. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/450-2020-%D0%BF#Text>
- Деякі питання надання фінансової підтримки громадським об'єднанням осіб з інвалідністю: постанова Кабінету Міністрів України від 03.03.2020 № 166. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/deyaki-pitannya-nadannya-finansovo-a166>
- Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 20.05.2020 № 392. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/392-2020-%D0%BF#Text>
- Про встановлення карантину та запровадження посилених протиепідемічних заходів на території із значним поширенням гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 22.07.2020 № 641. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/641-2020-%D0%BF#Text>
- Про запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2: постанова Кабінету Міністрів України від 11.03.2020 № 211. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/211-2020-%D0%BF#Text>
- Про затвердження Регламенту Кабінету Міністрів України: постанова Кабінету Міністрів України від 17.07.2007 № 950. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/950-2007-%D0%BF#Tex>
- Про визнання таким, що втратив чинність, наказу Держстату від 23 листопада 2016 року № 221 "Про затвердження форми державного статистичного спостереження № 1-громадська організація (річна) "Звіт про діяльність громадської організації: наказ Державної служби статистики України від 31.12.2019 № 459 див.: URL: http://www.ukrstat.gov.ua/norm_doc/2019/459/459_2019.htm
- Про запровадження пілотного проекту в сфері державної реєстрації громадських формувань: наказ Міністерства юстиції України від 17.06.2016 № 1717/5. Втратив чинність на підставі Наказу Міністерства юстиції від 27.01.2020 № 284/5. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0876-16#Text>
- Про затвердження Інструкції про організацію та несення служби з охорони громадського порядку та забезпечення громадської безпеки військовими частинами (підрозділами) Національної гвардії України: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 24.12.2019 № 1089. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0195-20#Text>

- Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 10.08.2016 № 773. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1223-16#Text>
- Про внесення змін до деяких законів України щодо заборони фінансування органів влади та їх посадових (службових) осіб з-за кордону та заборони найвищим посадовим особам держави мати громадянство (підданство) іноземної держави: проєкт Закону України від 02.06.2020 № 3572. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?id=&pf3511=68997
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів України (щодо прозорості діяльності громадських об'єднань з іноземною підтримкою): проєкт Закону України від 29.05.2020 № 3564. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68977
- Про внесення змін до деяких законодавчих актів щодо забезпечення рівних прав та можливостей громадян із представництва у наглядових радах та органах правління державних унітарних підприємств, господарських товариств та державних банків та справедливого формування і ефективної діяльності таких наглядових рад із врахуванням національних інтересів України: проєкт Закону України від 17.03.2020 № 3193-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68407
- Про внесення змін до Закону України «Про очищення влади» (щодо недопущення зовнішнього впливу на інтереси держави): проєкт Закону України від 13.04.2020 № 3326. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68576
- Про внесення змін до статті 15 Закону України «Про доступ до публічної інформації» щодо зменшення строку оприлюднення проєктів нормативно-правових актів, рішень органів місцевого самоврядування: проєкт Закону від 04.10.2020 № 2228. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67021
- Про внесення змін до статті 6 Закону України «Про судоустрій і статус суддів» щодо заборони проведення мітингів біля будівель судів: проєкт Закону України від 30.03.2020 № 3291. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68500
- Про внесення зміни до пункту 2 розділу II «Прикінцеві положення» Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України, спрямованих на запобігання виникненню і поширенню коронавірусної хвороби (COVID-19)»: проєкт Закону від 30.03.2020 № 3294. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68503
- Про державну реєстрацію суб'єктів лобіювання та здійснення лобіювання в Україні: проєкт Закону України від 11.02.2020 № 3059. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68128
- Про лобізм: проєкт Закону України від 28.02.2020 № 3059-1. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68265
- Про лобістську діяльність: проєкт Закону України від 03.03.2020 № 3059-3. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68279
- Про основні засади молодіжної політики, який покращує регулювання молодіжної сфери, зокрема участь молоді у суспільному житті та фінансування для молодіжних та дитячих ОГС: проєкт Закону України від 23.06.2020 № 3718. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=69244
- Про правове та прозоре регулювання діяльності з лобіювання: проєкт Закону України від 02.03.2020 № 3059-2. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=68275
- Статут Житомира. *Житомирська міська рада*. 23.04.2019. URL: http://zt-rada.gov.ua/statut/Zt?fbclid=IwAR2yaBZ5oCXU7MqBOCnoTg-TxPBvU97NsRis_E5Hbub1PxX4gVljVJLHG8E

- Статут територіальної громади міста Дрогобич: затверджено рішенням LIX сесії сьомого скликання від 05.12.2019 № 2051. *Дрогобицька міська рада*. URL: <https://drohobych-rada.gov.ua/wp-content/uploads/2020/01/....pdf>
- Рекомендації CM/Rec(2018)11 Комітету міністрів державам-членам щодо необхідності посилення захисту і сприяння простору для громадянського суспільства в Європі. URL: <https://rm.coe.int/recommendation-cmrec-2018-11-civic-space-ukr/168097ed38>

ДОСЛІДЖЕННЯ, ЗВІТИ

- Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян. *Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва*. 07.10.2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-poglyad-gromadyan?fbclid=IwAR05QDuGLUC2Zp5NlwYcrFyvRii2mYgEpVSbPASWLldFogfp5ajZWb6lW74>
- Громадянське суспільство в Україні: погляд громадян. *Фонд "Демократичні ініціативи" імені Ілька Кучеріва*. 07.10.2019. URL: <https://dif.org.ua/article/gromadyanske-suspilstvo-v-ukraini-poglyad-gromadyan?fbclid=IwAR05QDuGLUC2Zp5NlwYcrFyvRii2mYgEpVSbPASWLldFogfp5ajZWb6lW74>
- Держстат відмовився публікувати дані про смертність українців під час карантину. *Опендатабот*. URL: <https://opendatabot.ua/blog/447-death-statistics?fbclid=IwAR06bpkfeUfG7VIJLjWO5rML4ONONirG463wqp81A1USBAQ0pCQVTberow>
- За перше півріччя 2020 року правозахисники зафіксували 48 випадків переслідування активістів. *Громадський простір*. 03.08.2020. URL: <https://www.prostir.ua/?news=za-pershe-pivrichchya-2020-roku-pravozahysnyky-zafiksuvaly-48-vypadkiv-peresliduvannya-aktyvistiv>
- Інститут масової інформації (ІМІ) зафіксував 31 порушення свободи слова, пов'язане з карантинном. URL: <https://detector.media/community/article/178181/2020-06-23-imi-zafiksuvav-31-porushennya-svobodi-slova-povyazane-z-karantinom/>
- Кабмін деталізував умови застосування «Дій вдома». *Digital Security Lab Ukraine*. 23.04.2020. URL: <https://dslua.org/publications/kabmin-detalizuvav-umovy-zastosuvannia-diy-vdoma/>
- Періодичний звіт / Асоціація УМДПЛ, Центр громадянських свобод, Група громадського спостереження «ОЗОН». Київ, 2020. 18 с. URL: <http://umdpl.info/wp-content/uploads/2020/04/Typovi-porushennya-predstavnykiv-organiv-pravoporyadku.pdf>
- Рівень довіри до суспільних інститутів та електоральні орієнтації громадян України. *Український центр економічних та політичних досліджень ім. О. Разумкова*. 27.03.2019. URL: <https://razumkov.org.ua/napriamky/sotsiologichni-doslidzhennia/riven-doviry-dosuspilnykh-institutiv-ta-elektoralni-orientatsii-gromadian-ukrainy-2>
- Росія використовує проти України «американську біологічну зброю». *Інститут масової інформації*. 21.05.2020. URL: <https://imi.org.ua/monitorings/rosiya-vykorystovuye-proti-ukrayiny-amerykansku-biologichnu-zbroyu-i33208?fbclid=IwAR1-TvIG4U6Ydv5l8aIBXWsHkxjvOXaHLoS68NZLuoO7Cg-o1cUyQz-IZ4o>
- Світовий банк в Україні. Огляд. *The World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/overview#1>
- Становище правозахисників та громадських активістів в Україні у 2019 році: аналітична доповідь / М. Лаврінок, В. Ліхачов; ред. Т. Печончик; Українська Гельсінська спілка з прав людини, ZMINA, Truth Hounds. Київ, 2020. 90 с. URL: https://zmina.ua/content/uploads/sites/2/2020/01/stateofhumanrightsdefenders2019_reportua_.pdf
- Типові порушення прав людини представниками органів правопорядку в ході впровадження карантинних обмежень: Періодичний звіт / Асоціація УМДПЛ, Центр громадянських свобод. Київ, 2020. 30 с. URL: <http://umdpl.info/wp-content/uploads/2020/05/Promizhnyj-zvit-15-kvitnya-20-travnya.pdf>

- Цифрові загрози для громадських активістів та журналістів: квітень 2020. *Digital Security Lab Ukraine*. 15.05.2020. URL: <https://dslua.org/publications/tsyfrovi-zahrozy-dlia-hromads-kykh-aktyvistiv-ta-zhurnalistiv-kviten-2020/>
- Цифрові загрози для громадських активістів та журналістів: травень 2020. *Digital Security Lab Ukraine*. 16.06.2020. URL: <https://dslua.org/publications/tsyfrovi-zahrozy-dlia-hromads-kykh-aktyvistiv-ta-zhurnalistiv-traven-2020/>
- 112 випадків порушень свободи слова зафіксовано в Україні за перше півріччя 2020 року — IMI. Інститут масової інформації. 06.07.2020. URL: https://imi.org.ua/news/112-vypadkiv-porushen-svobody-slova-zafiksovano-v-ukrayini-za-pershe-pivrichchya-2020-roku-imi-i33924?fbclid=IwAR1PSP37Tbfz6yrCmbRAwozHI4JrudmcFQU3rvhqeQG_UUE6PejyTGXZB8o
- Freedom in the World 2020. Ukraine. *Freedomhouse*. URL: <https://freedomhouse.org/country/ukraine/freedom-world/2020>
- GDP per capita (current US\$) — Ukraine. *The World Bank*. URL: <https://data.worldbank.org/indicator/NY.GDP.PCAP.CD?locations=UA>
- Ukraine. *European Implementation Network*. URL: <http://www.einnetwork.org/ukraine-echr>
- World Press Freedom Index. *RSF*. URL: <https://rsf.org/en/ukraine>

СТАТТІ, НОВИНИ

- Адмінпротокол за пікет під радою: чи порушує мирна акція карантин? *Українська Гельсінська спілка з прав людини*. 13.05.2020. URL: <https://helsinki.org.ua/articles/adminprotokol-za-piket-pid-radoiu-chy-porushuie-myrna-aktsiia-karantyn/>
- Акція під час засідання щодо обрання запобіжного заходу Сергію Стерненку. *OZON*. 15.06.2020. URL: <http://ozon.monitoring.tilda.ws/sternenko15062020>
- Без права на протест: яким зрадам розв'язує руки карантин і що з цим робити. *Zmina*. 29.04.2020. URL: <https://zmina.info/articles/pravo-na-protest-yak-organizovuvaty-akcziyi-v-umovah-karantynu/>
- Головред НВ повідомив, що після новини про Портнова його номер телефону виклали в мережу. *Новое время*. 13.05.2020. URL: <https://imi.org.ua/news/golovred-nv-povidomyv-shho-pislya-novyny-pro-portnova-jogo-nomer-telefonu-vyklaly-v-merezhui33055?fbclid=IwAR18KdBMKdNqBCxup7iAej0UZvr72uZfPsnlID1MQcoFu8gbIKW-C8Po2L8>
- Ексзаступник генпрокурора: Венедіктова вимагала оголосити підозру Стерненку. *Українська правда*. 04.04.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/4/7246467/>
- Зеленський і його «слуги» переслідують инакодумців за критику — ЗМІ. *ПолітАрена*. 11.06.2020. URL: [https://www.politarena.org/2020/06/11/...](https://www.politarena.org/2020/06/11/)
- Злив персональних даних в Telegram: підозра впала на посадовців МВС і ДМС. *Українська правда*. 13.05.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/05/13/7251487/>
- Лукашова С., Рещук К. Темний Лицар, Джокер, Соросята. Як анонімні Телеграм-канали запустили війну компроматів. *Українська правда*. 28.11.2019. URL: <https://www.pravda.com.ua/articles/2019/11/28/7233231/>
- Лукінюк М. Законопроекти про лобізм містять загрозу для демократії. *Українська правда*. 28.05.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/columns/2020/05/28/7253583/>
- Олексіюк Т. Як пропонують змінити доступ до інформації: огляд зареєстрованих законопроектів. *Доступ до правди*. 10.07.2020. URL: <https://dostup.pravda.com.ua/news/publications/yak-proponuiut-zminyty-dostup-do-informatsii-ohliad-zareiestrovanykh-zakono-proektiv?fbclid=IwAR1Mmi4YMwxSt0selrEZalgLIWQ4n4-zJgBkGbaMYqAlIK9suvSZ4vse60>

- Очілниця ДБР виступила за скасування амністії для активістів Майдану. 5. 20.02.2020. URL: <https://www.5.ua/polityka/ochilnytsia-dbr-vystupyla-za-skasuvannia-amnistii-dlia-aktyvistiv-maidanu-208704.html>
- Під стінами Ради в один день проведуть чотири акції за відставку Авакова. *Zmina*. 04.06.2020. URL: <https://zmina.info/news/pid-stinamy-rady-v-odyn-den-provedut-chotyry-akcziyi-za-vidstavku-avakova/>
- Поліція досі розслідує відео з вантажівкою, яка «збиває» Зеленського. Українська правда. 02.04.2020. URL: <https://www.pravda.com.ua/news/2020/04/2/7246250/>
- Припинення доступу до ЄДР працівникам БПД для реєстрації громадських формувань. *НАІС*. 10.02.2020. URL: https://nais.gov.ua/article/pripinennya-dostupu-do-edr-pratsivnikam-bpd-dlya-reestratsii-gromadskih-formuvan?fbclid=IwAR1pDbjdxX8ACU4MxCw5gR9QCi-D4b5quwZXNNstHaM4q4kRxb_SQmfXVNO
- Рішення № 41 щодо телемарафону «Тхне Соросом», трансльованого 28.02.2020 в ефірі телеканалу ЗІК. *Незалежна медійна рада*. 28.05.2020. URL: https://mediarada.org.ua/wp-content/uploads/2020/05/Vysnovok_41_Thne-Sorosom.pdf
- Свобода пересувань та мирних зібрань на час карантину: теорія і практика. *Правозахисна група «СІЧ»*. 25.03.2020. URL: <http://sich-pravo.org/svoboda-peresuvan-ta-myrnyh-zibran-na-chas-karantynu-teoriya-i-praktyka/>
- Суд не виявив порушення карантину з боку учасниці «Весни на граніті» Ярини Чорногуз. *Zmina*. 01.07.2020. URL: <https://zmina.info/news/sud-ne-vyyavyv-porushennya-karantynu-z-boku-uchasnyczy-vesny-na-graniti-yaryny-chornoguz/>
- У Рівному поліція затримала двох людей за «несанкціонований мітинг» проти Зеленського: чи законно це? *Zmina*. 27.05.2019. URL: <https://zmina.info/news/u-rivnomu-policiija-zatrimala-dvoh-ljiudej-za-nesankcionovaniy-miting-proti-zlenskogo-chi-zakonno-ce/>
- Ухвала суду про блокування 17 сайтів суперечить українському законодавству і міжнародному праву — Лабораторія цифрової безпеки. *Digital Security Lab Ukraine*. 31.07.2019. URL: <https://medium.com/@cyberlabukraine/...-c19b111745ae>
- Цього тижня КС розгляне питання законності карантину. *Zmina*. 01.07.2020. URL: <https://zmina.info/news/czogo-tyzhnya-ks-rozglyane-pytannya-zakonnosti-karantynu/>
- 48 затримань за півроку: правозахисники розповіли про масштаби репресій в Криму проти кримських татар. *УНІАН*. 14.07.2020. URL: <https://www.unian.ua/society/represiji-v-krimu-proti-krimskih-tatar-rosiyska-okupaciya-krimu-novini-ukrajini-11074379.html>

ГРОМАДСЬКІ ЗАЯВИ

- Громадські організації закликають Президента України та РНБО забезпечити законність та прозорість при застосуванні санкцій до Інтернет-ресурсів. *Digital Security Lab Ukraine*. 14.04.2020. URL: <https://dslua.org/publications/hromads-ki-orhanizatsii-zaklykaiut-prezydenta-ukrainy-ta-rnbo-zabezpechyty-zakonnist-ta-prozorist-pry-zastosuvanni-sanktsiy-do-internet-resursiv/>
- Заява правозахисних організацій щодо нової хвилі арештів в окупованому Криму. *Zmina*. 07.07.2020. URL: <https://zmina.ua/statements/zayava-pravozahysnyh-organizacij-shhodo-novoyi-hvyli-areshtiv-v-okupovanomu-krymu/?fbclid=IwAR2leZgPP2My2AoyreEWc4fmqET3sVDA-ZnLw912hceiatBTEIC3RTaICJw>

РІШЕННЯ СУДУ

- КСУ визнав е-декларування антикорупційних громадських активістів таким, що суперечить Конституції України. *Конституційний суд України*. 06.06.2019. URL: <http://www.ccu.gov.ua/novyna/ksu-vyznav-e-deklaruvannya-antikorupciynyh-gromadskyh-aktyvistiv-takym-shcho-superechyt>

- Рішення Конституційного суду України у справі за конституційним поданням Верховного Суду щодо відповідності Конституції України (конституційності) окремих положень постанови Кабінету Міністрів України „Про встановлення карантину з метою запобігання поширенню на території України гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, та етапів послаблення протиепідемічних заходів“, положень частин першої, третьої статті 29 Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“, абзацу дев'ятого пункту 2 розділу II „Прикінцеві положення“ Закону України «Про внесення змін до Закону України „Про Державний бюджет України на 2020 рік“» від 28.08.2020 № 10/р-2020. URL: <http://www.ccu.gov.ua/dokument/10-r2020>

